

УДК 94 (477. 61/62)

ВЗАЄМОДІЯ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ІЗ СУСПІЛЬСТВОМ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ЗАХОДІВ (КІНЕЦЬ ХІХ - ПОЧАТОК ХХ ст.)

ОЛЬГА САРАЄВА,

*асистент кафедри українознавства**Приазовського державного технічного університету*

У статті на основі аналізу джерел та літератури розглядається діяльність земських органів самоврядування в розвитку медицини Маріупольського повіту (1864-1917 рр.). Підкреслюється, що основним джерелом фінансування медичних закладів були пожертвування земських зібрань і допомога суспільства. Відмічається, що земства відіграли вирішальну роль у становленні системи охорони здоров'я Маріупольського повіту. Саме їм належить першість в розробці проектів земсько-медичного устрою.

Ключові слова: земство, земська управа, повіт, лікарська дільниця, фельдшеризм.

Постановка проблеми. Універсальною тенденцією владно-політичних відносин у сучасному демократичному світі є децентралізація державного управління, розширення прав і компетенції місцевих територіальних громад, створення реальних можливостей для самоврядних органів самостійно вирішувати питання місцевого значення. Перед Україною, яка задекларувала свою орієнтацію на демократичні стандарти, постає серйозне завдання реформування сфери адміністративного управління, надання місцевому самоврядуванню більшого юридичного й економічного простору для реалізації запитів громад. У цьому зв'язку корисним є вивчення досвіду місцевого самоврядування, звернення до історичних прикладів децентралізації управління та створення ефективної системи взаємодії влади й суспільства. Саме такий досвід уособлює феномен земств. Адже земські органи самоврядування виявилися здатними до вирішення важливих питань у соціально-економічній, медичній, культурно-освітній та інших галузях.

Важливо також, що дослідження медичної діяльності земств надзвичайно актуальне в наш час, коли суспільство знову стурбоване подібними питаннями: лікарі належать до категорії малозабезпечених, що спричиняє постійне коливання у кадровому складі; належні умови для існування та праці на селі відсутні, унаслідок чого молодь там не затримується, поспішаючи повернутись до міста. На нашу думку, земства спромоглися у свій час вирішити деякі з цих питань, тому їх напрацювання заслуговують на увагу й сьогодні.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Історіографія проблеми умовно поділяється на три великі періоди: перший об'єднує публікації дореволюційної доби, після заснування земських органів самоврядування (1864-1918 рр.), другий - праці радянських дослідників (1920-1980-ті рр.), третій - напрацювання науковців на сучасному етапі (1990-ті рр. сьогодення).

Цінний описовий і статистичний матеріал з організації доземської і земської медицини надає праця В. Ріхтера "История медицины в России" [1]. У роботі висвітлюються окремі медичні проблеми, що поставали перед земствами: організація медичної допомоги на селі, боротьба зі знахарством та забобами, розвиток професійної медичної освіти тощо.

Огляд медичної діяльності Маріупольського повітового земства представлено в краєзнавчому нарисі земського лікаря С. Казанського [2].

За радянської доби екскурс в історію медицини доземського й земського періодів в українських губерніях здійснив І. Хорош. Окрему увагу дисертант звернув на досягнення земств Катеринославщини, які, на його думку, займали передову позицію серед решти українських земств щодо основних питань їх діяльності [3].

На сучасному етапі проблему взаємодії земств України із суспільством намагалась з'ясувати О. Обметко. У процесі аналізу дослідниця вказувала, що вся земська діяльність була спрямована на поліпшення соціального стану населення: "Криза економічного становища, яка найбільше відчувалася на рівні губерній і повітів, поставила перед земствами значну кількість гострих питань. І лише завдяки земствам суспільство мобілізувало свої зусилля для відродження й розвитку медичного обслуговування й народної освіти" [4].

Медичну діяльність Маріупольського повітового земства розглядали О. Задніпровський, М. Писаренко і Л. Лихачова. У їхніх публікаціях подається характеристика земських медичних закладів, вивчається питання про підвищення рівня кваліфікації лікарів, аналізується робота земств із надання безкоштовної медичної допомоги, порівнюється медицина "приказного" (доземського) і земського періодів [5].

Таким чином, дослідники історії земств зупинились здебільшого на описі практичної діяльності земських установ (кількості відкритих лікарень, аптек, фельдшерських пунктів тощо), але в науковій

літературі бракує роботи, що висвітлювала б питання комунікації земських установ із різними прошарками суспільства в межах окремого регіону, зокрема Маріупольського повіту. Між тим, цей регіон заслуговує на увагу дослідників, тому що має певну специфіку порівняно з іншими регіонами України. Це якісні зміни в економіці, розвиток важкої індустрії, поліетнічне соціокультурне поле тощо.

Мета дослідження - з'ясувати характер та напрями медичної діяльності Маріупольського повітового земства. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- висвітлити діяльність Маріупольського повітового земства у сфері охорони здоров'я та реакцію суспільного загалу на земські медичні ініціативи;
- простежити зв'язок між розвитком медичної справи та ставленням до неї населення;
- висвітлити напрями взаємодії земства із суспільством.

Виклад основного матеріалу. Джерельна база проблематики представлена матеріалами фонду 1152 "Комитет общественного здоровья" Російського державного історичного архіву. Тут зберігаються кошториси витрат повітових земств Донбасу на медико-санітарні заходи, будівництво лікарень та аптек, утримання медичного персоналу тощо. У фонді 110 Державного архіву Донецької області (далі ДАДО) (спр. 65, 15) зберігається багато документів, які розкривають діяльність Маріупольського земства в розвитку медичної справи. Це - листування земської управи з керівництвом лікарень про матеріальну допомогу, купівлю медикаментів і медичного інвентарю, циркуляри катеринославського губернатора про відкриття курсів підвищення кваліфікації лікарів тощо.

Інформацію про функціонування земських лікарень Маріупольського повіту можна знайти в метричних книгах фонду 211 ("Синагога г. Мариуполя") ДАДО. Тут, у справах 5 і 6, зберігаються відомості про хворих, які померли у земських лікарнях від невиліковних хвороб. Ці дані дозволяють проаналізувати особливості лікування й профілактики інфекційних захворювань у повіті [6].

Дуже важливим і цінним джерелом інформації є опубліковані "Отчёты Мариупольской уездной земской управы земскому собранию" та "Протоколы Мариупольского уездного земского собрания очередных и чрезвычайных сессий", які зберігаються в ДАДО. Вони дозволяють простежити вплив земств на розвиток медицини в повіті, зокрема на залучення до медичних заходів представників нацменшин [7].

Таким чином, джерельна база з історії земських установ Маріупольського повіту багата на різні за видовою приналежністю та змістом джерела, які дозволяють глибоко дослідити проблему.

Напередодні реформ 1860-1870-х рр. Російська імперія знаходилась у стані глибокої соціальної кризи, адже умови життя переважної більшості населення, задоволення його соціально-побутових потреб перебували на катастрофічно низькому рівні. Щодо організації медичної допомоги населенню (особливо сільському), то тут справи були зовсім незадовільними. При цьому формально організацією охорони здоров'я мали займатися різні відомства. Так, за лікування державних та удільних селян відповідало відомство державного майна й уділів, кріпосних селян - утримувані поміщиками лікарі та фельдшери тощо [8].

Центральний елемент доволі примітивної медичної інфраструктури становили прикази громадського піклування, які повинні були дбати про здоров'я пересічних громадян. При них діяли лікарні, але основний контингент хворих там становили "казенні люди" - солдати, арештанти, а також, як не дивно, повії та безпритульні. Більшість лікарень розміщувалася у старих, непристосованих приміщеннях. Лікування було платним, а медикаментів та їжі катастрофічно не вистачало [9].

Тож, ураховуючи жалюгідні умови, в яких перебувала дореформена медицина, несприятливе ставлення широкого загалу до лікарської справи було закономірним. Слабка база подекуди перетворювала лікаря фактично на знахаря, у якого, окрім трав і зілля, під рукою нічого не було. Але ж у кожному селі був "свій" визнаний знахар, перевірений практикою поколінь. Тож для чого, згідно із селянською логікою, було звертатися до якогось незнайомця, та ще й чекати на його приїзд до села?

Свідчення місцевого населення підтверджують факт відсутності кваліфікованої медичної допомоги в доземський період. Так, мешканка с. Старий Крим Маріупольського повіту Аполлінарія Федорівна Нуча (1926 р. н.) розповідала, що її батьки - Федір Дмитрович (1878 - 1958 рр.) і Єфимія Хрисантівна (1883 - 1958 рр.) Таначі - фактично не зверталися до офіційної медицини навіть у перші роки діяльності земств. Лікувалися переважно народними засобами. Були, наприклад, випадки, коли важкі опіки гоїли лише травами, а від головного болю допомагали цілющі відвари. Пологи приймали повитухи, у зв'язку із чим спостерігалася висока смертність немовлят. Частими були й аборти, виконані в "польових" умовах: "Ударив палицею по животу, жінка й позбулася дитини" [10].

Своєрідним опонентом земської медицини був фельдшеризм - надання фельдшерами самостійної медичної допомоги за відсутності лікаря. Так, до 1912 р. у Маріупольському повіті кількість фельдшерських дільниць більш ніж удвічі перевищувала лікарські [11].

Заради справедливості слід зазначити, що сумлінний і компетентний фельдшер був популярною особою на селі. Він викликав симпатії тим, чого нерідко не вистачало лікареві - своєю чуйністю, простотою, близькістю до народу, розумінням його інтересів і психології. Історія фельдшерської справи увічнила багатьох подвижників, що віддано служили народній медицині. Так, майже все життя присвятив фельдшерській справі Дмитро Христофорович Таушан. 1 червня 1906 р. він вступив на службу як земсько-громадський фельдшер у с. Старий Крим Маріупольського повіту. Від сільської громади отримував платню 250 руб., квартирних - 60 руб., на опалення та освітлення - 100 руб. У народі його називали просто - "професором". У 1913 р. Старокримський фельдшерський пункт на чолі з Д. Таушаном обслуговував 2033 жителя [12].

Але поступово сільське населення все ж почало усвідомлювати вади фельдшерського лікування. Адже фельдшери, маючи лише елементарну освіту, лікувати самостійно не могли й часто через свою некомпетентність підривали довіру населення до медичної справи. Нерідкісним ставало таке явище, коли за десятки верст амбулаторні хворі йшли саме до лікаря в повіт, не звертаючись до фельдшера. Так, мешканці с. Старий Крим Маріупольського повіту долали 16 верст до лікарської дільниці, розта-

шованої у с. Мангуш, аби тільки звернутися по допомогу саме до лікаря [13].

Отже, різниця в кількості хворих, прийнятих земськими лікарями й фельдшерами, із роками збільшувалася на користь перших. Це свідчить про те, що "мужицькі лікарі", як часто називали фельдшерів, утрачали свою популярність. Так, у 1889 р. на 2-й лікарській дільниці Маріупольського повіту кількість пацієнтів, що звернулися по допомогу саме в лікарську амбулаторію, зросла на 1015 осіб порівняно з минулим роком. Водночас довірити своє лікування фельдшером вирішили на 124 особи менше, ніж у 1888 р. [14]

Утім, ще до кінця 1880-х рр. у Маріупольському повіті роз'їзна або мішана система залишалася переважаючою. Відмовитися взагалі від фельдшеризму було нереально, треба було звести функції фельдшера до помічника лікаря, що надавав самостійні медичні послуги лише в нетяжких випадках та стежив за станом здоров'я мешканців маленьких сіл. Про те, що проблема роз'їзної системи була актуальною ще на початку ХХ ст., свідчив виступ гласного Д. Хараджаєва на сесії Маріупольських повітових земських зборів 26 вересня 1904 р. Він зокрема зазначав, що "через нерівномірність в організації лікарської допомоги слід увести стаціонарне лікування" [15].

На прихильність до знахарства також впливали вік - більш схильними до такої допомоги частіше були люди зрілі та вже доволі літні (натомість молоді покоління швидше визнавало лікарів і фельдшерів). Цікаве зауваження щодо пріоритетів населення у справі свого здоров'я подав лікар 4-ї дільниці Маріупольського повіту, який указував, що греки набагато частіше, ніж росіяни, зверталися до лікаря, пояснюючи цей факт більшою обізнаністю грецького населення, розумінням ефективності медицини. До речі, етнічно грецьке село Мангуш випереджало за кількістю звернень до лікаря навіть повітове місто Маріуполь [16].

Поліпшення медичного обслуговування, а відтак, і завоювання довіри населення прямо залежало від фінансових можливостей земств. Треба відзначити, що на розвиток медичної справи вони щодалі виділяли значні суми, які, до того ж, щорічно збільшувалися, займаючи одне з ключових місць у земських кошторисах. Так, Маріупольське земство виділило на розвиток медицини у 1870 р. 4760 руб., у 1874 р. - 17 300 руб., у 1905 р. - 92 172 руб., а в 1912 р. - 209 656 руб. [17].

Важливо, що населення почало надавати значну підтримку розвитку медичної справи. Адже, дедалі частіше самі сільські громади ставали ініціаторами створення лікарського чи фельдшерського пункту в селі. Так, Олександрівський сільський сход Сретенської волості 7-ої земельної дільниці Маріупольського повіту постановив просити земську управу відкрити фельдшерський пункт у с. Анадолю Малооянісольської волості й зобов'язувався платити зарплатню фельдшерові - 300 руб. на рік [18]. У 1895 р. сільський сход с. Старий Крим постановив відкрити земсько-громадський фельдшерський пункт на селі. При цьому Старокримська сільська громада брала на себе зобов'язання виплачувати платню медичному працівникові зі своїх коштів (проте суму визначало земство), забезпечити ділянку "особливою приймальною для амбулаторних хворих", а спеціаліста-медика - помешканням, виділивши на опалення та освітлення 100 руб. та плюс утримання

від земства - 140 руб. [19]. Таким чином, ми бачимо, що, піклуючись про здоров'я власних жителів, старокримська громада брала на себе більшу частину фінансових зобов'язань з утримання медичного персоналу. Але й земство, зі свого боку, здійснювало доплати.

Про певний рівень усвідомлення сільським населенням необхідності розвитку медичної справи говорить факт клопотання сільських громад про призначення стипендій учням фельдшерських шкіл, вихідцям із відповідного села. Так, селянин із Темрюків Маріупольського повіту Дмитро Жулаєв звертався з проханням призначити стипендію його доньці Марині, учениці останнього класу Катеринославської земської фельдшерської школи, через скрутне сімейне становище. Управа призначила їй одноразову допомогу в розмірі 75 руб. Степан Корсун із селян Сретенської волості Маріупольського повіту, що вступив на медичний факультет Новоросійського університету, клопотався про призначення стипендії в розмірі 300 руб. на рік [20].

Траплялося, що самі сільські громади ставали на захист медичних працівників. Так, у Маріупольському повіті було звільнено акушерку У. Копачову, що недопрацювала лише 10 місяців до отримання пенсії за 20 років роботи, а фельдшера було переведено в інше село, на що управа не дала згоди, адже надійшов лист від групи мешканців і заява місцевих сільських зборів. Акушерку було поновлено на посаді до одержання передбаченої пенсії [21].

Проте картина взаємодії земства й сільської громади в медичній справі не була ідеальною. Нерідко на заваді поширенню ареалу дільничної медицини ставала елементарна фінансова неспроможність сіл. Відомі випадки й повної відмови від утримання лікарських чи фельдшерських дільниць. Так, Ново-Каракубський сільський сход ухвалив: "Утримання у селі земсько-громадської дільниці було непосильною розкішшю. Тому громада клопоталася про перетворення земсько-громадської дільниці на земську лікарню з перенесенням витрат на рахунок Маріупольського повітового земства" [22].

Важливим аспектом земської медичної діяльності була розбудова лікарень. Особливо нагальною виявилася необхідність лікарні в повітовому Маріуполі, адже на території повіту взагалі не було жодного стаціонару. Розбудова земської лікарні тут є яскравим прикладом ініціативності самоврядних інституцій, їх взаємодії із широким загалом. Ще в 1867 р. Маріупольська земська управа видала наказ про будівництво лікарні, але потрібної для цього суми (за затвердженим планом - 30 тис. руб.) не вистачало, тож медичний заклад містився в орендованих будинках. Земство задіяло різні джерела залучення коштів. Одним із них були пожертви мешканців міста. Хоча їх виявилось недостатньо, усе ж не можна не відзначити широку агітаційну та організаційну діяльність земства в цьому напрямку. З'ясувалося, що місцями були готові допомогти створенню лікарні, але через інертність та невизначеність із кандидатурою збирача коштів ця справа гальмувалася. Отже, ми бачимо, що земство стало активним комунікатором із суспільством, організовувало широкий загал на здійснення соціально значущих проектів.

Згодом до справи облаштування в Маріуполі лікарні долучилася міська дума. Так, у кошторисі на 1874 р. передбачалося виділити з міської каси 1000 руб. на допомогу в започаткуванні в місті лі-

карні повітовим земством. У 1867 р. земська управа за 11 000 руб. придбала в мешканця повіту Дяченка-Блага будинок для лікарні - новий, двоповерховий, по шість кімнат на кожному поверсі, неподалік від міського саду [23].

До розвитку медичної справи в Маріуполі зусилля доклав купець 1-ї гільдії О. Хараджаєв, що переказав громадському управлінню на будівництво міської лікарні 30 000 руб. Завдяки цій сумі вдалося завершити будівництво й міська лікарня в 1897 р. переїхала до нового приміщення [24].

Як бачимо, наявність коштів у міському бюджеті, добра воля заможних меценатів, піклування про медичну справу не тільки з боку земства, а й міської думи сприяли тому, що наприкінці XIX ст. в Маріуполі медична інфраструктура розширювалася досить інтенсивно. На 1900 р. тут було вже чотири лікарні: на 50 місць у Маріуполі, на 20 місць у с. Павлівка, на 16 місць у с. Ігнатівка й на 20 місць у с. Михайлівка [25].

Земства опікувалися не тільки організацією медичної справи й будівництвом лікарень, але й їх утриманням. При цьому вони ретельно контролювали якість перебування та харчування хворих. Так, здійснюючи інспекцію Маріупольської земської лікарні, гласні Д. Канкрін та В. Коростовцев виявили, що м'ясо, яким годували пацієнтів, "темне й ненаваристе". Головний лікар І. Стадін захищав купця-підрядника, на що гласні зауважили, що договір на постачання продовольства з ним треба розірвати, і взагалі, завідування господарством - це справа членів управи, а не головного лікаря [26].

Окремим напрямком земської медичної діяльності виступали протиепідемічні заходи. Так, у боротьбі з такою загрозливою недугою, як дифтерія, земські лікарі були озброєні протидифтерійною сироваткою, щеплення якою давали помітні результати. Так, у 1886 р. смертність від дифтерії в Маріупольському повіті склала 14,2 % із тих, що були прищеплені, та 45-75 % тих, що не пройшли щеплення. При цьому летальні випадки траплялися лише з тими, хто запізнився зі щепленням [27].

"Краща рекомендація цьому методу лікування, - писав повітовий земський лікар, - довіра, яку населення вже відчуває до нього. Бувало, приведуть хворого зовсім не з дифтеритом, а зі свинкою, наприклад, і, коли бачать, що не мають наміру прищеплювати, розчаровано запитують: "А хіба штрикати не будете?" [28].

Ті інфекційні хвороби, що не набували масштабів епідемії, також завдавали чимало лиха селянському населенню. Зокрема, постійним "супутником" життя людей були сифіліс та інші венеричні захворювання. У Маріупольському повіті головним контингентом сифілітиків були греки. Земські лікарі пояснювали це відносно пізніми шлюбамі в них (чоловіки одружувалися у 23 роки), тимчасовим проживанням грецьких селян у містах, незнанням способів профілактики та симптомів захворювання [29].

Висновки

Таким чином, Маріупольське повітове земство в кінці XIX на початку XX ст., виконуючи завдання медичного обслуговування населення, спромоглося практично з нуля створити дієву систему охорони здоров'я для широких народних мас. Заслугою земської медицини стало виникнення лікарської дільниці на селі, що наблизило медичну допомогу до селянського загалу. Стосунки земських установ

і суспільства зазнали суттєвих змін. На еволюцію суспільного сприйняття вплинули досягнення земств у медичній галузі. Це й розбудова мережі стаціонарних лікарень, й організація протиепідемічних заходів, які відіграли важливу роль у боротьбі з хворобами й пошестями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рихтер В. История медицины в России : в 3-х тт. / В. Рихтер. - М. : Изд-во хим. завода "Гедеон Рихтер", 1820. - Т. 3. - 533 с.
2. Казанский С. Ф. Туберкулез легких в Мариупольском уезде / С. Ф. Казанский. - Екатеринослав : Тип. губернского земства, 1913. - 13 с.
3. Хорош И. Д. Основные этапы и перспективы развития сельского здравоохранения в Украинской ССР : дисс. ... д. мед. наук : спец. 14.02.03 "Социальная медицина" / И. Д. Хорош. - К., 1965. - 387 с.
4. Обметко О. М. Соціально-економічна діяльність земств в Україні (середина 60-х - 90-х років XIX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. М. Обметко. - К., 2002. - 182 с.
5. Заднепровский А. И. Новые документы о развитии здравоохранения в Мариуполе (80-90-е годы XIX в.) / А. И. Заднепровский // Нові сторінки історії Донбасу / [за ред. З. Г. Лихолобової] : Кн. 7. - Донецьк, 1999. - С. 239-242; Писаренко Н. Н. Развитие земского здравоохранения Донбасса в конце XIX - начале XX вв. / Н. Н. Писаренко // Нові сторінки історії Донбасу / [за ред. З. Г. Лихолобової] : Кн. 7. - Донецьк, 1999. - С. 61-64; Лихачева Л. Б. Земское здравоохранение и народное образование в селах Мариупольского уезда (конец XIX - начало XX вв.) / Л. Б. Лихачева // Новые страницы в истории Донбасса : статьи. - Донецк, 1994. - Кн. 3. - С. 24-41.
6. Державний архів Донецької області (далі - ДАДО). - Ф. 211. - Оп. 1. - Спр. 5,6.
7. Наприклад: Годовой отчет земского врача 1-го участка Мариупольского уезда за 1890 г. // Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1890 г. - Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1891. - С. 323-326; Отчет о деятельности ремесленного кузнечно-слесарного отделения при Мариупольской народной школе в г. Мариуполе, за время с 1 января 1889 г. по 1 января 1890 г. // Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1899 г. - Мариуполь : Тип. Бр. Э. и А. Гольдфин, 1890. - С. 361-365.
8. Лохматова А. І. Катеринославське земство / А. І. Лохматова. - Запоріжжя : РА ТанDEM-У, 1999. - С. 82.
9. Герасименко М. В. Досягнення земств Півдня України в організації медичної допомоги населенню на початковому етапі діяльності (60-70-ті роки XIX ст.) / М. В. Герасименко // Південний архів. Історичні науки. - Херсон : Вид-во ХДПУ, 2008. - Вип. 28/29. - С. 40.
10. Інтерв'ю з мешканкою с. Старий Крим Маріупольського повіту Аполлінарією Федорівною Науча. Записано автором 14.05.2011. // Старокримський краєзнавчий музей.
11. Лохматова А. І. Указ. праця. - С. 89.
12. Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1907 год. - Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1908. - С. 250.
13. Татаринов С. Й. Нариси історії самоврядування в Бахмуті і повіті у XVIII-XX століттях / С. Й. Татаринов, Н. О. Тутова. - Артемівськ : Вид-во Центру пам'ятокознавства НАН України, 2008. - С. 164.
14. Отчет Мариупольского уездного земского собрания за 1889. - Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1890. - С. 171.
15. Журналы заседаний Мариупольского уездного земского собрания XXXVI очередной сессии 26 сентября 1904. - Екатеринослав : Тип. губернского правления, 1904. - С. 167-168.

16. Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1889 год. - Мариуполь : Тип. А. А. Франтова, 1890. - С. 160.
 17. Писаренко Н. Н. Указ. праця. - С. 62.
 18. ДАДО. - Ф. 10. - Оп. 1. - Спр. 59. - Арк. 8.
 19. Отчет Мариупольской уездной земской управы за 1902 год. - Мариуполь : Тип. А. А. Франтова, 1903. - С. 213.
 20. ДАДО. - Ф. 110. - Оп. 1. - Спр. 124. - Арк. 45.
 21. Рубан Н. М. Розвиток земської медицини в Україні (1865 - 1914 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / Н. М. Рубан. - Донецьк, 2004. - С. 54.
 22. ДАДО. - Ф. 110. - Оп. 1. - Спр. 100. - Арк. 4-11.
 23. Доклад уездной Управы об обеспечении земской больницы // Протоколы Мариупольского земского собрания очередной и чрезвычайной сессии 1869 г. и чрезвычайной сессии 1890 г. - Мариуполь : Тип. А. А. Франтова, 1891. - С. 130-135.
 24. ДАДО. - Ф. 113. - Оп. 1. - Спр. 120. - Арк. 29.
 25. Журнал Екатеринославской губернской земской управы за 1867 год. - Екатеринослав : Тип. губернского правления, 1868. - С. 54.
 26. Отчет Екатеринославской губернской земской управы за 1896 г. - Ч. II. - Екатеринослав : Тип. губернского правления, 1897. - С. 33.
 27. Там само. - С. 45.
 28. Отчет Мариупольской уездной земской управы, очередной сессии земского собрания 1889 г. // Отчет за 1889 г. земского врача 2 участка Мариупольского уезда. - Мариуполь : Тип. А. А. Франтова, 1890. - С. 175.
 29. Отчет Мариупольской уездной земской управы, очередной сессии Земского собрания 1889 г. // Отчет за 1889 г. земского врача 2 участка Мариупольского уезда. - Мариуполь : Тип. А. А. Франтова, 1890. - С. 172.

O. Sarajeva

COOPERATION OF DISTRICT ZEMSTVO OF MARIUPOL AND SOCIETY FOR REALIZATION OF MEDICAL MEASURES (END OF XIX - THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY)

On the base of analysis of sources and literature, the author describes the activity of Zemstvo government in the development of medical Mariupol district (1864-1917). It is emphasized that the donations of Zemstvo assemblies and help society were the main sources of medical founding. It is noted that Zemstvo's played a crucial role in the development of system health protection in Mariupol district. The priority in development of the projects of zemstvo-medical organization belongs precisely to them.

Key words: Zemstvo, district, medical area, fel'dsherizm.

© O. Sarajeva

Надійшла до редакції 14.05.2012

УДК 94 (477.6):572.028

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ДОНЕЦЬКОГО ІНЖЕНЕРА (1965-1980-ті рр.)

МАРИНА СЕРГЄЄВА,

аспірант кафедри історії слов'ян

Донецького національного університету

У дослідженні розглядаються деякі питання світогляду донецьких інженерів, що працювали у важкій промисловості протягом 1965-1980-х рр. У статті названі особливі риси характеру інженерів із Донбасу, що сформувались у них за часів СРСР. Авторка намагається показати вплив інженерно-технічних працівників (ІТП) на ментальність мешканців регіону.

Ключові слова: світогляд, інженерно-технічні працівники (ІТП), важка промисловість, історія Донбасу, історія повсякденності.

Постановка проблеми і стан її вивчення. На початку XXI століття розпочинаються й активізуються дослідження нових напрямів історичної науки, наприклад, історії повсякденності, гендерної історії, усної історії, мікроісторії тощо. Вони дозволяють поновому подивитися на добре вивчені факти й події.

Увага до історичної антропології в Україні останні декілька років посилюється, і вітчизняними вченими в цьому напрямі вже створена значна кількість ґрунтовних робіт. Серед науковців, що займалися вивченням цих проблем, можна виділити М. В. Поповича [19], В. В. Кононенка [11], З. Г. Лихолобову [16],